

EL FUTUR DE LA PSICOLOGIA* *THE FUTURE OF THE PSYCHOLOGY*

*Heliodoro Carpintero i Capell***

Resum

Ni que siga per consolidar i excel·lir els avanços aconseguits –també en l'àmbit de la nostra ciència, la Psicologia–, convé mirar al futur, tal com l'autor de la present col·laboració postula. I això amb perspectiva integradora i comunitària, recuperant l'harmonització de les ciències i de la vida mateixa, en forma de trilogia dels factors –investigació, mediació computacional i tribut a la societat–.

Afegeix l'autor l'exigència de gradients o nivells operatius d'intervenció i la contextualització europea i planetària en un món globalitzat que no té marxa enrere. S'aposta pel «capital humà» per assolir l'autèntic progrés i es defineixen els trets bàsics del professional de la Psicologia, la seua formació –acadèmica i continuada– i el codi de conducta aplicable, afegint els reptes i les respostes –científiques i socials– adients, des d'una perspectiva integradora i esperançada.

Paraules clau: excel·lir avanços, perspectiva integradora i comunitària, harmonització, trilogia de factors, nivells operatius, contextualització europea, «capital humà», trets bàsics del professional de la Psicologia, codi de conducta, reptes i respostes, perspectiva integradora i esperançada.

* Reflexions del primer degà de la Facultat, el Dr. Heliodoro Carpintero, extreta de la lliçó magistral que pronuncià, al paranimf de la Universitat de València, amb motiu de l'esdeveniment.

** Catedràtic de Psicologia a la Universitat Complutense i primer degà de la Facultat de Psicologia de València.

Correspondència: Heliodoro Carpintero i Capell. MUDIMA. Universidad a Distancia de Madrid. Camino de la Fonda, 20. 28400-Collado-Villalba (Madrid-Espanya). Adreça electrònica: <carpinte@filos.ucm.es>.

Abstract

To consolidate and to exalt the achieved advances –also in the area of our science, the Psychology–, it should be advisable on looking in the future, as the author of the present collaboration postulates. And that with integrating and community perspective, retrieving the harmonization of the sciences and of the life, in the form of trilogy of the factors –research, computational mediation and tribute to the society–.

The author adds the demand of gradients or operative levels of intervention and the European and planetary contextualization in a globalized world that does not have reverse gear. It is bet for «Human Resources» to attain the authentic progress and the basic features of the professional of the Psychology are described, his/her training –academic and continuous– and the applied code of behavior, adding the challenges and the suitable answers –scientific and social–, from an integrating and hopeful perspective.

Key words: exalting advances, integrating and community perspective, harmonization, trilogy of factors, operative levels, European contextualization, «Human Resources», basic features of the professional of the Psychology, code of behavior, challenges and answers, integrating and hopeful perspective.

Tot recordant el passat, en complir-se els 25 anys de l'existència de la Facultat de Psicologia de València (1984-2009), resulta del tot escaient mirar al futur. Efectivament, i sense menystenir el recull de fites aconseguides en aquests cinc lustres,¹ justament i perquè la satisfacció no esdevinga instal·lació complaent, convé mirar al demà. Ni que siga per consolidar i excel·lir els avanços aconseguits.

Altrament, en el context de l'esdevenir planetari, les persones –i les institucions– estan cridades a mirar endavant, per albirar –en visió prospectiva– l'**esdevenidor**: l'ésser humà és futurible per naturalesa i orienta les petjades en funció de les fites i projectes a què aspira, bé que massa sovint aquelles pretensions tenen més de material que d'autorealització personal i d'integració comunitària –social, cultural o acadèmica–. Com també resulta feixuga –i no sempre reeixida–, la tasca d'integrar –en aquella percepció prospectiva– la informació científica multidimensional –que escauria també a la Psicologia–, quan la tendència general és cap a l'individualisme, però també cap a la hipersimplificació de fets i teories...

Cridats, però, com estem –institucions i persones– a seguir itinerant en la cursa que els temps ens imposen, convé no oblidar que necessitem progressar,

1. Que glosa l'actual degà, professor Ramos, en un altre assaig en aquest mateix número de l'ANUARI.

encara que no sempre s'entén el vocable com a millora constatable i aplicable de forma generalitzada i justa. En aquest sentit, Mas Collell ens presenta una relació de trets que definirien el nostre futur, per desgràcia no immediat: l'eliminació de la pobresa, l'augment de l'esperança de vida i la millora de la salut, la major atenció a l'equilibri ecològic, un calendari i horari laborals més flexibles, la funcionarització progressiva dels treballadors enfront de l'emergència de propostes laborals més creatives. I enmig de tot això, la Psicologia. Una ciència rigorosa avui, tributària dels paràmetres filosòfics d'ahir. I ciència de la vida «humana» –acceptant la crítica dels qui defensarien altres «vides», com ara la dels homínids– i dels seus determinants causals –naturals o no–, com a objecte de la Psicologia. I, per estrènyer el camp, ens referirem a la ciència de la ment i de la conducta –només humana?–, amb metodologia experimental –és a dir contrastada, no només de «laboratori»– i, tot el seu ample ventall abocat a l'univers de la intervenció social. Especialment –i cada vegada més– vinculada a l'àmbit de la salut i en el context de les neurociències.

És per això que la Psicologia d'avui –i de demà– es troba condicionada –i suportada– per una **trilogia de factors**:

- La ciència en general i la biològica en particular, especialment la fisiologia, la genètica i les neurociències.
- La tecnologia cibernètica, especialment la computació i la telemàtica.
- El context social, com a subjecte d'investigació i com a àmbit de producció i estudi de fenòmens psicològics.

Altrament no ens podem estalviar una mínima referència epistemològica, ja des de la filosofia i, més recentment, amb la construcció de models pròpiament psicològics, com l'humanisme, el cognitivisme, el psicoanàlisi i les psicologies profundes i la neuropsicologia. Primerament sense una base d'evidència científica i avui amb una demanda *sine qua non* d'aquesta evidència i de caire multidisciplinari, per poder integrar els saturats bancs de dades de diferent procedència i camps científics diversos. Ens trobem, doncs, davant una problemàtica la complexitat de la qual és notable i que no seria abordable, sense considerar els diferents **nivells operatius** següents i les dades obtingudes en cada un:

- Observació de conductes –només humanes?
- Detecció i anàlisi de l'experiència conscient.
- Repertori d'actituds, creences i pulsions.
- Consideració del processament psicofisiològic.
- Abast de les interaccions interpersonals.
- Perspectiva –sincrònica i diacrònica– del context sociohistòric.

I, des d'aquells paràmetres, cap on caminem? A parer de Bray, cap a una major preocupació i atenció envers la salut integral –individual i comunitària–,

cap a la vertebració del multiculturalisme i de les diferències socials, cap a la integració de tecnologies de diagnòstics electrònics i sempre, i encara, cap a una pràctica psicològica basada en l'evidència contrastable i científica. Això no obstant no genera unanimitat, a l'hora de dissenyar una **perspectiva de futur integrada**. Així en el context nord-americà² la IAAP (*International Association of Applied Psychology*) defensa la necessitat de bastir una investigació sostinguda, en relació amb els sis problemes que afecten directament la societat i les famílies nord-americanes. A saber: l'envelliment de la població, la primera educació o formació bàsica i alfabetitzadora, la productivitat industrial i laboral, les addiccions a substàncies tòxiques, la salut i el benestar i la violència, cada vegada més present i, sovint, amb l'ús d'armes de foc. Mentrestant Overmier, des de la IUPSY (*International Union of Psychological Science*), en fa una anàlisi més extensa i defineix la perspectiva internacional de la nostra ciència amb els trets següents:

- Un creixement continuat de la Psicologia científica estricta i professional aplicada.
- La revitalització de la Psicologia i la seua expansió en àrees regionals i països en desenvolupament.
- La feminització dels col·lectius dedicats a la Psicologia.
- L'emergència de nous paradigmes que accentuen la realitat i suposen reptes contextuals forts, com el multiculturalisme i la indigenització.

Encara Peiró ens recorda que, en la casa comuna europea, es postula afavorir l'increment del capital humà, mitjançant processos d'aprenentatge –atenció als plans d'estudis– per tota la vida. És a dir, la Psicologia ha de contribuir a aquella formació continuada dels ciutadans i ciutadanes de manera decidida, reconeixent i analitzant –per optimitzar-los– els factors d'organització de la societat actual: viure per conviure i conviure harmònicament amb un mateix, amb els altres i amb el medi natural, social, productiu i cultural.

Quines són, però, les notes o trets **característics del psicòleg** a hores d'ara i en les nostres latituds? Per a Santolaya, les que segueixen: un alt nivell de producció científica, una forta vinculació investigadora i professional i, al costat d'una eclosió demogràfica de la titulació de Psicologia, un fort intrusisme en l'exercici de la professió. A tot això cal afegir, segons Peiró i Lunt, des d'EUROPSY, la recerca actual per situar la Psicologia, com a ciència reconeguda en l'espai europeu i els psicòlegs la nova professionalitat demanada per la societat de la UE. I és que, segons algunes veus crítiques,³ el perfil del psicòleg «robot» és el

2. Adair i altres (2008). Factors facilitating and impeding psychology's contribution to national development. *Internat. J. Psychol.*, 43(2), 13-32.

3. Vargas, Castro i Fernández (s.a.). *Elementos básicos de psicología*, en <http://www.cuc.udg.mx/Psicologia/PERFIL_PROFESIONAL_DEL_PSIKOLOGO.html>.

resultat d'una barreja de teories i corrents, que fan de l'egressat dels estudis de Psicologia un «professionista», sense solidesa metodològica, teòricament confós i amb un arsenal tecnològic escàs i deficient...que no és poc, per superar-ho amb esperança d'èxit raonable.

I és en aquest context que Ardila demana a la formació acadèmica dels futurs titulats en Psicologia les característiques següents:

- Més èmfasi en la base científica dels estudis.
- Un impacte més contundent en rellevància social.
- Una presència de models matemàtics més notable.
- L'operativització de la investigació sobre problemes complexos.
- Una especialització i professionalització més definides.
- La recerca d'una unitat paradigmàtica, per a un nou perfil del psicòleg.

I encara es podrien afegir algunes *suggestions* del tenor següent:

- La necessitat d'integrar la fenomenologia de l'experiència amb l'observació de les conductes (només «humanes»?) i la informació neuropsicofisiològica.
- La valoració i consideració de la Psicologia sociohistòrica.
- El reconeixement de la influència de la ciència psicològica sobre la qualitat de vida de les persones.
- El maneig de metodologies arrelades en l'evidència.

Finalment, St. Mill afegeix la tendència cap a l'etologia –que justificaria, a més, els qui defensen transcendir el qualificatiu d'«humana» en referir-se a la conducta–, per donar cabuda a les nombroses experiències amb homínids.⁴

Tot això sense oblidar els aspectes ètics del **codi de conducta** del professional de la Psicologia, aprovat amb projecció universal per la IUPSYs i la IAAP, a Berlín en 2008⁵ i basat en la indefugible dignitat de les persones i dels pobles, que els interessos privats mai no poden violentar. Així:

- Defensant la llibertat, la responsabilitat, la justícia, la humanitat i la moralitat de l'exercici professional de la Psicologia.
- Protegint la confidencialitat, la privacitat i el tracte respectuós a la persona, amb consentiment informat, ampliable a costums i cultures, com a trets que cal respectar.

4. Cifre, I., Olivé, M., Salvador, F. (2006). Dominància i ocupació de l'espai en grups de primats no-humans: un model basat en conducta adaptativa. *Anuari de Psicologia*, 11(1), 37-48.

5. *The Universal Declaration of Ethical Principles for Psychologists*, en <<http://www.iupsys.net/index.php/resources/ethics/177-universal-declaration-of-ethical-principles...>>.

- Desenvolupant la competència professional, alhora que conscients dels condicionants i limitacions propis.
- Utilitzant sempre el coneixement científic cap al bé, maximitzant els esforços i els recursos emprats.

El que sí que resulta urgent, en els moments actuals, a la pràctica psicològica és la necessitat d'ajustar-se a la **demanda de la societat** i això tant en l'orientació cap als problemes reals que neguitegen el nostre món, com en relació amb la metodologia emprada. Sternberg⁶ fa un suggeriment metòdic que sona a ordre contundent: de primer cal seleccionar els problemes objecte d'investigació i, després, els mètodes. Amb el benentès que no hi ha metodologies bones o dolentes, correctes o incorrectes, així en abstracte... la clau cal buscar-la en l'índole del problema i en el context on ocorre i, aleshores, cal afinar amb precisió. No és mala pauta la de Sternberg.

En tot cas, la recerca de les «essències» de la Psicologia del futur, no pot oblidar el passat, si més no per aprendre les lliçons dels nostres clàssics. Així, la ciència psicològica –com més ciència més– ha d'orientar-se envers un ideal humanista de recerca de pau i felicitat: d'una banda, l'ésser humà es troba amarat de la contradicció interna i eterna del bé i del mal –l'*eros* i el *thanatos*– i cal, des de la civilització i l'educació, ajudar a governar els instints agressius i afavorir els solidaris.⁷ Altrament, la felicitat és una utopia possible –si més no parcialment i amb una parcialitat suficient per fer-nos feliços–, com defensa Skinner. I no cal buscar-la –la felicitat– en el poder –encara que alguns pensen haver-la trobat en aquell estadi–, sinó en el treball creatiu i útil, és a dir, en l'autoregulació en llibertat, igualtat i compensació suficient que ens dignifique. Així la Psicologia reforçaria científicament l'acció de l'educació que patrocina la Pedagogia.

I encara, en la línia de futuritzar la Psicologia, es podria parlar de **dimensió positiva**, aplicant la nostra ciència a tot allò que fa de la vida alguna cosa digna de ser viscuda. Seligman, Csikszentmihalyi, Bandura i Ryff⁸ no dubten a l'hora de concretar-ho, en la recerca de les emocions positives, per mirar d'enfortir el caràcter, d'afavorir la salut mental, alhora que fan una lloa del valor de la meditació transcendental... I és així com la ciència i la mística es (re)troben. Fins i tot les dades científiques –explicació de fins al 50% de la variància dels estats vitals de l'adult–, concorden amb el percentatge de disminució de l'absentisme laboral.

6. R. Sternberg en Ardila (2002). *La Psicología en el futuro*. Madrid. Pirámide, 57-60. Skinner, B. F. En Ardila (2002) *op. cit.*, 41-44.

7. Freud, S. (1973/1930). El malestar de la cultura, en *Obras Completas*, Madrid, Biblioteca Nueva, 3 v. Einstein, A. i Freud, S. (1932): ¿Por qué la guerra?, en *Obras completas*, ed. cit.

8. Gallagher, M. W. i López, S. J. (2008). Positive psychology, en Davis, S. y Buskist, W., (eds.), *21st Century Psychology. A reference handbook*, Los Ángeles: Sage.

Una altra característica de la futurització de la Psicologia la trobem en la **convergència de branques** –la de base fisiològica de Wunt i la de base social de Festinger– que, des de llenguatges i objectes d'estudi diferents, tendeixen a convergir en la neurociència actual i l'harmonització dels paràmetres cognitius de la biologia i els condicionaments del context social. Rizzolatti parla de «neurons espill», que ens permeten entendre l'acció dels altres, observades des del mateix sistema motor, que es torna actiu com si fórem nosaltres els protagonistes d'aquella acció. Altrament hi ha les investigacions d'Eisenberger *et al.*, que detecten que subjectes exclosos d'un partit de pilota manifesten patrons cerebrals idèntics –cíngol, ínsula i simptomatologia prefrontal– als del dolor físic infligit. En resum, aquell positivisme convergent ens portaria a l'objectivització del camp de la Psicologia del futur, amb un compromís afegit de col·laborar en la creació d'una societat més justa i més fraternal –com diu Paul Fraise– i nosaltres afegiríem «més feliç».

Fem vots.

Referències

- Ardila (2002). *La Psicología en el futuro*. Madrid: Pirámide.
- Bray, J. H. (2009). Vision for the future of psychology practice. *APA Monitor*, 40(2), 5.
- Eisenberger, N. i altres (2003). Does rejection hurt? An fMRI study of social exclusion. *Science*, 5643, 290-292.
- Fraise, P. (1985). *El porvenir de la Psicología*. Madrid: Morata.
- Mas Colell, A. (2009). *Keynes, sus nietos y los nuestros*. Madrid: R. Academia de C. Morales y Políticas.
- Overmier, J. B. i Overmier, J. (2003). *Psychology: IUPSyS Global Resource CD 2003*. East Sussex: Psychology Press.
- Peiró, J. M. (2005). Jovenes y empleo en España: nuevas perspectivas. *Cuenta y Razon*, 138, 131-146.
- Peiró, J. M. i Lunt, I. (2002). The context for a European Framework for Psychologists Training. *European Psychologist*, 7(3), 169-179.
- Rizzolatti, G. i altres (1996). Premotor cortex and the recognition of motor actions. *Cognitive Brain Research*, 3, 131-141.
- Santolaya, F. i altres (2001). The Decade 1989-1998 in Spanish Psychology: An analysis of development of professional psychology in Spain. *The Spanish Journal of Psychology*, 4(2), 237-252.
- Stuart Mill, J. (1917). *Sistema de lógica inductiva y deductiva*. Madrid: Jorro.

